THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper of Western Canada.
אידישע ווארט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year.
Est. 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg Manitoba

דער באריכט

חדשים לאנג האט מען מיט אומגעדולד געווארט אויף דעם באריכט פון דער קאמיסיע, וואס האט אונטערגעזוכט די בלוטיקע געשעענישן אין ארץ־ישראל פון לעצטן אויגוסט. דער באריכט פון דער קאמיסיע האט געדארפט פעסטשטעלן ווער ס'איז געווען פאראנטווארטלאך פאר די אויסברוכן, און האט געדארפט מאכן רעקאמענדאציעס, ווי אויסצומיידן אזעלכע געשעענישן אין דער צוקונפט. כאטש די דאזיקע רעקאמענדאציעס האבן זיך ניט געדארפט באציען אויף דער בריטישער גרונט פאליטיק פון פאלעסטינע, אין אנקלאנג מיט דער באלפור דעקלאראציע און דעם מאנדאט, איז אבער פארשטאנען געווארן, אז זיי קאנען באשטימען דעם כאראקטער פון דער ווייטערדיקער פראקטישער ארבעט אין ארץ־ישראל, וואס איז אפשר פון גרעסערער באדייטונג, ווי די אלגעמיינע פרינציפן דערקלערונג.

וואלט דער באריכט פון דער קאמיסיע פארעפנטלאכט געווארן מיט אייניקע חדשים צוריק, וואלט ער געווען א גרויסע אנטוישונג פאר די אידן. דער אידישער צד איז געווען אזוי איבערצייגט אין זיין גערעכטיקייט, אז ער האט ניט געוואלט צולאזן דעם געדאנק, אז ער, ווי דער ליידנדיקער צד, זאל אויף וועלכן ס'איז אופן דארפן טראגן אפילו די קלענסטע אחריות פאר די פאסירונגען.

פאר דער צייט האבן מיר זיך אבער צוגעוואוינט צום געדאנק, אז די בריטישע אונטערזוכער, ווי ערלאך און אויפריכטיק זיי זאלן ניט זיין, זיינען אבער צוערשט בריטישע, און די בריטישע אינטערעסן מוזן באווירקן די אביעקטיוויטעט פון זייער אורטייל. זיי האבן געמוזט זיין גענייגט צו גיין אין דער אלגעמיינער ליניע פון בריטישער קאלאניאלער פאליטיק, און זיין פארזיכטיק מיט די געפילן פון ביידע צדדים, און דערביי זעען אראפצונעמען וועלכן ס'איז חשד פון דער אדמיניסטראציע, פון וואס דער בריטישער פרעסטיזש בכלל וואלט געקאנט ליידן.

די קלאנגען וואס האבן זיך געהאלטן אין פארשפרייטן וועגן דעם אינהאלט פונ'ם באריכט האבן צוגעגרייט די אידישע עפנטלאכע מיינונג צו א סך אן ערגערן באריכט פון דעם אידישן שטאנדפונקט, ווי דער וואס איז פארעפנטלאכט געווארן. אויב דער באריכט, ווי ער איז, איז פאר אונז ניט אינגאנצן צופרידנשטעלנד, איז ער אבער בעסער, ווי מען האט לעצטנס דערווארטעט.

און אז מיר ריידן וועגן דעם באריכט, מוזן מיר אים צעטיילן אויף צוויי גאנץ שארף אפגעזונדערטע טיילן: דעם מערהייט באריכט, און דעם מינדערהייט באריכט. דער לעצטער איז ארויסגעגעבן געווארן פון דעם ארבעטער מיטגליד פון דער קאמיסיע, מר. סנעל, און איז גאר א סך גינסטיקער פאר די אידן, ווי דער מערהייט באריכט.

מיר מוזן געדיינקען, אז די אויספירן פון דער קאמיסיע און אירע רעקאמענדאציעס זייענען ניט בינדענד פאר דער רעגירונג. זי האט נאר בדעה צו נעמען זיי אין אנבאטראכט ביי דער באשטימונג פון איר ווייטערדיקער פאליטיק אין ארץ־ישראל. און באלד ווי אזוי, קאן סנעלס מינדערהייט באריכט שפילן א באדייטנדיקע ראל אין די באשלוסן וואס די רעגירונג וועט אננעמען, ווייל צו זיין מיינונג, ווי צו דער מיינונג פון א מיטגליד פון דער רעגירונגס פארטיי, וועט זי זיך זיכער צוהערן מיט באזונדער אויפמערקזאמקייט.

וואס ס'איז פאר אונז באזונדערס גינסטיק איז דער פאקט, וואס די גאנצע קאמיסיע אנערקענט, אז די אראבער זיינען געווען די אנגרייפער אין די אומרוען. דערמיט ווערן ענדגילטיק אפגעלייקנט די פרעטענזיעס פון די אראבישע פירער, אז די אידן זאל אויף וועלכן ס'איז אופן האבן פראוואצירט די בלוטיקע ראיאטן.

וואס איז שייך די באלדיקע אורזאכן פון די ראיאטן, איז די גאנצע קאמיסיע איינשטימיק, אז דער גראנד־מופטי, שפילנדיק אויף די רעליגיעזע געפילן פון די מוסולמאנער אן וועלכן ס'איז גרונט און מיט'ן צוועק צו פארשאפן די אידן אומאנגענעמלאכקייטן, איז אין א באדייטנדיקער מאס פאראנטווארטלאך פאר די ראיאטן. בעת אבער די מערהייט פון דער קאמיסיע זוכט צו פארמילדערן זיין שולד, דערקלערנדיק, אז ער איז ניט אויסן געווען קיין אומרוען, און בעת זי קאן ניט געפינען קיין באווייזן פאר דער שולד פון דער אראבישער עקזעקוטיווע, — טרעט מר. סנעל אין זיין מינדערהייט באריכט זייער שארף ארויס קעגן דעם מופטי, און ווארפט די דירעקטע שולד פאר די פאסירונגען אויף אים און אויף די אנדערע אראבישע פירער, וואס האבן געהעצט דעם המון.

די מערהייט פון דער קאמיסיע זאגט ארויס די מיינונג, אז די אראבער האבן געהאט אורזאכן צו זיין אויפגערעגט קעגן די אידן, צוליב דער ציוניסטישער אימיגראציע און לאנד פאליטיק, וואס האט געקאנט ביי די אראבער שאפן דעם איינדרוק, אז די ציוניסטן ווילן זיי ארויסשטויסן פון זייערע עקאנאמישע פאזיציעס און באהערשן זיי פאליטיש. דאס, אין איר מיינונג, האט אין א גרויסער מאס געווירקט אויף די אראבער צו מאכן די אטאקע אויף די אידן.

מר. סנעל איז אבער מיט דער מיינונג, אז אט די אלע זאכן זיינען ניט געווען ערנסט גענוג צו באווירקן די אראבער צום אויסברוך, — און זיי האבן טאקע ניט באווירקט. די אראבישע מאסן זיינען פריינטלאך צו די אידן, ווי ער ווייזט מיט ביישפילן פון דער צייט פון די ראיאטן טאקע. דער אויסברוך, קומט עס אויס, איז געווען בלויז דער רעזולטאט פון די העצעס פון די אראבישע פירער.

וואס איז שייך די רעקאמענדאציעס פון דער קאמיסיע, קאנען מיר אויף א טייל פון זיי, אין פרינציפ, ניט אריינגייענדיק אין דעטאלן, אונטערשרייבן זיך מיט ביידע הענט. זיכער וועט דאס פאר אונז זיין בעסער, ווען די בריטישע רעגירונג וועט פעסטשטעלן איר פאלעסטינער פאליטיק און וועט מאכן קלאר, אז זי איז אנטשלאסן זי דורכפירן אונטער אלע אומשטענדן. עס איז פאר אונז גלייכעט אז דער כותל־מערבי סכסוך זאל אויסגעגלייכט ווערן, און אז ביידע צדדים זאלן גענוי וויסן אין שייכות צו דעם זייערע רעכט און די רעכט פון דעם צווייטן צד; און זיכער וועלן מיר זיין צופרידן, אז די רו און ארדענונג אין לאנד זאלן געזיכערט ווערן.

וואס איז שייך די רעקאמענדאציעס פון דער קאמיסיע בנוגע דער לאנד פראגע און דער אימיגראציע פראגע, זיינען זיי ניט גינסטיק פאר'ן ציוניזם, ווייל זיי קריטיקירן די ביז איצטיקע ציוניסטישע פאליטיק אין די דאזיקע הינזיכטן. אויב אבער די רעגירונג זאל אננעמען איר שטאנדפונקט, אז די ביז איצטיקע ציוניסטישע לאנד פאליטיק איז ניט געווען קיין גוטע, וועט מען פון איר קאנען פארלאנגען בעסערע מעטאדן פאר אידישער קאלאניזאציע. אויב איר איז ניט געפעלן וואס אראבער ווערן אראפגעזעצט פון באדן האט זי גענוג רעגירונגס באדן אויסצוטיילן פאר זיי (ווי מר. סנעל רעקאמענדירט) אדער — פאר די אידישע קאלאניסטן.

בכלל איז דער באריכט ניט מער ווי אן אנדייטונג פאר דער רעגירונג ווי צו לייזן געוויסע פראבלעמען, וואס צו טאן אדער וואס ניט צו טאן. אונזערע טענות קעגן געוויסע טיילן פונ'ם באריכט וועלן מיר נאך מסתמא האבן די געלעגנהייט פארצולייגן פאר דער רעגירונג, — און פון גרעסטן אינטערעס וועט פאר אונז זיין ניט דער באריכט, נאר די באשלוסן פון דער רעגירונג.

די אידישע קאלאניזאציע אין בראזיל

(ספעציעל פאר "דאס אידישע ווארט")
פון יעקב נאכבין

אפגעזען פון אונזערע דערפארונגען אויף'ן יסוד פערזענלאכע באאבאכטונגען, רייזעס און שטודיאומס, האבן מיר דעם 18טן יוני, 1924 צופליים געוואלט הערן, וואס אן אפיציעלער פארשטייער פון דער "איקא", האט צו זאגן אין דער פראגע פון דער אידישער קאלאניזאציאנס טעטיקייט אין בראזיל. דער אפיציעלער פארשטייער איז דאס געווען ראבאי י. ראפאלאוויטש, וועלכער איז אין חודש יאנואר 1924, צום ערשטן מאל געקומען אין בראזיל, אין א אפיציעלער שליחות פון דער "איקא", און אין חודש יוני פון דעם זעלבן יאר האט ער געמאכט אן עקספערטן רייזע אין די בראזילישע דרום - פראווינצן, בכדי גרונטלאך צו באריכטן וואס עס הערט זיך אין די אידישע קאלאניעס פון דער "איקא" אין בראזיל.

אין דעם בוך "ווייטע לענדער" פון פרץ הירשביין, שרייבט דער חשוב'ער שריפטשטעלער, אז אידישע קאלאניסטן זיינען צום ערשטן מאל קיין בראזיל געקומען אין די 90קער יארן פון דעם פריערדיקן יארהונדערט. פרץ הירשביין האט בראזיל באזוכט אין דעם יאר 1914. זיינע ידיעות זיינען פאלגלאך אויפ'ן גרונט פון פערזענלאכע באאבאכטונגען. חוץ דעם זיינען נאך אנדערע פאקטן פאראן, וועלכע באווייזן אז די ערשטע אידישע קאלאניסטן, זיינען דורך דער "איקא" געקומען אין בראזיל אין די אויבנדערמאנטע פעריאדן. פונדעסטוועגן דערציילט די "איקא" ליטעראטור, אז די ערשטע אידישע קאלאניע מיט'ן נאמען "פיליפזאן" איז ערשט געגרינדעט געווארן אין יאר 1904. וואס די קאלאניסטן האבן אין בראזיל געטאן פון די 90גער יארן פונ'ם פריערדיקן יארהונדערט, ביז'ן יאר 1904 איז ניט קלאר. אלענפאלס מוז מען דיינקען אז אין משך פון דעם פעריאד האט די אדמיניסטראציע מסתמא צוגעגרייט א באדן, און אפשר אויך די אריבערגעבראכטע קאלאניסטן געבילדעט פאר דער קומענדיקער אונטערנעמונג.

ווי געזאגט, איז די ערשטע אידישע קאלאניע אין בראזיל, מיט'ן נאמען "פיליפזאן", געגרינדעט געווארן ערשט אין יאר 1904. די דאזיקע קאלאניע איז באזעצט געווארן מיט זעקס הונדערט קאלאניסטן, אויף א שטח ערד פון 5766 העקטאר, אלזא פון 8 ביז 10 העקטאר לאנד האט אויסגעמאכט אויף יעדן קאלאניסט. "פיליפזאן" געפינט זיך אין צפון מערב זייט פון שטאאט ריא - גראנדע - דא - סול, אין שכנות פון דער שטעטל סאנטא־מאריא וועלכע פארמאגט בערך 25,000 איינוואוינער. די גאנצע מוניציפאליטעט פון סאנטא - מאריא ציילט איצט מער ווי זעכציק טויזנט איינוואוינער. און די שטעטל גופא געפינט זיך אין סאמע צענטער פונ'ם שטאאט. ארומגערינגלט פון וויכטיקע באן - סטאנציעס — ווי מארסעללינא־ראמאס; צווישן דער הויפט שטאט פארטא - אלעגרא מיט איבער 2 הונדערט טויזנט איינוואוינער, און דער גרעניץ - שטאט אורוגוואינא מיט 20 טויזנט איינוואוינער. פון סאנטא מאריא צו די דריי וויכטיקסטע פונקטן פון דער פראווינץ ריא - גראנדע - דא - סול, גייען זיך פאנאנדער דריי אייזנבאן ליניעס; די ערשטע אויף א מהלך פון 534 קילאמעטער קיין מארסעללינא - ראמאס; די צווייטע 388 קילאמעטער צו דער הויפטשטאט פארטא - אלעגרא; און די דריטע באנליניע פירט אויף 373 קילאמעטער צו דער גרעניץ - שטאט אורוגוואיאנא. אז די "איקא" האט געבויט צוויי אייזנבאן - סטאנציעס: פיננאל און פיליפזאן דורך דער קאלאניע "פיליפזאן" ביז'ן שטעטל סאנטא מאריא, און אנדערהאלבן שעה באן רייזע, באווייזט דאס אז די קאלאניע איז טאפאגראפיש פארבונדן געווען מיט די בעסטע צענטערן פון דער פראווינץ.

"פיליפזאן" געפינט זיך ארומגערינגעלט פון 20 אנדערע קאלאניעס, און פון מזרח זייט פון א גרויסער דייטשער אימעניע. פון מזרח קיין מערב, דרום־מערב און מזרח־צפון־זייטן, שניידן דורך איבער דער אידישער קאלאניע "פיליפזאן" אין דער העלפט, לויפנדיק ביז סאנטא - מאריא אין דרום זייט פון דער קאלאניע. חוץ דעם זיינען פאראן באוואסערונגען און אין מערב צפון זייט א גרויסער טייך מיטן נאמען "איביקוהי".

אין יאר 1909 האט די "איקא" אפגעקויפט א "חלק" ערד וואס פארנעמט ניט ווייניקער ווי 93,885 העקטאר לאנד. זי ליגט אויף דיסטאנץ פון 370 קילאמעטער ווייט פון "פיליפזאן". דארטן האט זי געגרינדעט די צווייטע אידישע קאלאניע מיט'ן נאמען "קוואטרא־אירמאונס". די ערשטע קאלאניסטן זיינען דארטן באזעצט געווארן ערשט אין יאר 1912 — מיט דריי יאר שפעטער ווי די ערד איז איינגעקויפט געווארן "קוואטרא־אירמאונס" פארמאגט 40,000 העקטאר וואלד, און פיר קילאמעטער פון דער קאלאניע געפינט זיך די באן - סטאנציע ערעבאנגא. זעכציק קילאמעטער פון קוואטרא־אירמאונס געפינט זיך דאס שטעטל פאססא - פונדא מיט אכציק טויזנט איינוואוינער, און נאך פילע אנדערע באוואוינטע ארטשאפטן. אויך די ערד איז באוואסערט, און פארמאגט אויסגעצייכנטע וועגן. אין מזרח דרום און אין מערב זייט. אין דרום - מערב זייט געפינט זיך דער גרויסער טייך פאססא פונדא, און אין מזרח צפון זייט געפינט זיך דער טייך ערעקים. איבער דעם צפון לינג פון דער קאלאניע ביז דעם צענטער פון "קוואטרא - אירמאונס" שניידט דורך אין דערמיט קאלאניע, א וועג פאר אן אייזנבאן ליניע וואס האלט זיך אין בוי. אין היפוך צו דער קאלאניע "פיליפזאן" האט "קוואטרא - אירמאונס" פון צוויי זייטן די אויבנדערמאנטע טייכן. פון דער דריטער זייט א פוסטער מלוכה אייגנטום; און פון דער פערטער זייט, ציט זיך א מהלך פון 370 קילאמעטער צו דעם אידישן ישוב אין "פיליפזאן". די דאזיקע 370 קילאמעטער קאנען באערעכנט ווערן אין לכל הפחות, פיר מאל אזויפיל, אין פארגלייך מיט די אומבאהאלפענע טראנספארט - מיטלען אין יענער געגנט.

איידער מיר וועלן באהאנדלען די ווייטערדיקע פראבלעמען פון די דאזיקע 2 "איקא" קאלאניעס, וועט ניט איבעריק זיין צו שאפן א באגריף וואס אזוינס עס שטעלט מיט זיך פאר, דער שטאט ריא־גראנדע־דא־סול, וואו די קאלאניעס געפינען זיך.

ריא - גראנדע - דא - סול איז איינע פון די פראגרעסיוועסטע שטאאטן אין בראזיל, פארנעמענדיק א מאס פון 500,385 קילאמעטער קוואדראט, מיט 713, 2,182 — איינוואוינער. אין צפון זייט גרעניצט זי זיך מיטן שטאאט סאנטא־קאטארינא, וואו די דייטשן האבן געפונען זייער שטענדיקע היים אין א וואונדערלאכע פראדוקטיווע אנטוויקלונג; אין מזרח זייט גרעניצט זי זיך מיט ארגענטינע — די פראגרעסיוועסטע רעפובליק אין דרום - אמעריקע מיט א גרויסן אידישן ישוב פון אפשר 350 טויזנט אידן און מיט דער געזונטער אריענטאלער רעפובליק אורוגוואי; פון דרום זייט און מיט א פרייען צוגאנג צום אטלאנטיק פון מערב זייט. פון 1872 ביז 1920, האט דער דאזיקער שטאאט געהאט דעם גרעסטן צופלוס פון אימיגראנטן אין בראזיל. דער שטאאט פארמאגט גרויסע און קליינע טייכן מיט א לויף פון איבער 5 טויזנט קילאמעטער. קלימאטיש געהערט די דאזיקע פראווינץ צו די קאלטע זאנעס פון בראזיל. חוץ אין זייט (אויף די ברעגעס פון טייך אורוגוואי) וואו דער וועטער איז א סוב - טראפישער מיט לעבלאכע ווינטן. למשל אין סאנטא מאריא, אין שכנות וואו די "איקא" האט געגרינדעט "פיליפזאן" מיט "קוואטרא־אירמאונס", אויף א הויך פון 139 מעטער איבער'ן ניוועל, איז די זומערדיקע טעמפעראטור 38.2 גראד. פרילינג 2.4, איבער זערא, און ווינטער דורכשניטלאך 1.09 אונטער זערא. דעריבער איז קיין חידוש ניט אז פון קנאפע פיר מיליאן אייראפייאישע אימיגראנטן, וואס בראזיל האט אויפגענומען אינ'ם פעריאד 20־1820-19, האבן א מיליאן איטאליענער, פארטוגעזער, שפאניער, דייטשן, רוסן, פאליאקן און עסטרייכער זיך באזעצט אין ריא־גראנדע־דא־סול; ווארים דער קלימאט איז אבסאלוט צוגעפאסט; הן פאר אייראפייאישע ביתגער, און הן פאר אייראפייאישע אגראר - פראדוקטן.

ריא - גראנדע - דא - סול איז די רייכסטע פראווינץ אין פי צוכט; די רייכסטע אין תבואה - קולטור, די רייכסטע אין שמאלץ - פראדוקטן; די דריטע איז זי אויפ'ן געביט פון אינדוסטריע. פון אירע אגראר פראדוקטן עקספארטירט זי, רייז, פרוכטן - מעל, טאבאק, ווייין, טיי, קארטאפל, ציבעלעס, קנאבל און אלפאפא. פון פי - צוכט פראדוקטן עקספארטירט זי: פלייש - קאנזערוון, שמאלץ, לעדער, בהמות, וואל, און אירע מאנופאקטור פאבריקן גיבן ארויס שטאפן פון קאמגארן, פלאנעל, פעלצן און אנדערע. חוץ דעם, פארמאגט זי א רייע אנדערע אינדוסטריעס פון גרעסערן פארנעם, מיט פארשיידענע האנטווערק און האנדל.

("איטא")

זלמן רייזען וועגן דעם אידישן קולטור קאמף אין פוילן

א געשפרעך מיט דעם מחבר פון לעקסיקאן פון דער אידישער ליטעראטור, וועלכער איז נאר וואס געקומען קיין אמעריקע.

פון י. פארסקי

אויף דער שיף "אקוויטאניע" מיט וועלכער זלמן רייזען איז אנגעקומען קיין ניו - יארק קאכט און טומלט זיך. די מערסטע "באנא־פייד" פאסאזשירן זייענען אפילו שוין אראפ פון שיף, אבער אויפ'ן דעק זיינען נאך פארבליבן די דריטע - קלאס אימיגראנטן און די טוריסטן פון אנדערע קלאסן וועמעס כשרות עס דארף ערשט פעסטגעשטעלט ווערן אויף "עלים איילאנד".

א געמיש פון פארשיידענע שפראכן טראגט זיך איבער'ן דעק. פרייד - געשרייען פון פאמיליע מיטגלידער, וואס האבן זיך שוין ניט געזען צענדליקע יארן, זיינען אויסגעמישט מיט אויסדרוקן פון שרעק פון די פארהאלטענע, מורא האבנדיק ניט צוריקגעשיקט ווערן פון די נאר - וואס דערגרייכטע טויערן פון דער "גאלדענער לאנד".

און אט אין דעם דאזיקן קאך האב איך געטראפן זלמן רייזענ'ען שפאצירנדיק מיט א פריינט וואס איז געקומען אים באגעגענען, און כאטש ער איז איינער פון די וואס דארף אפגעפירט ווערן אויף דעם בארימטן "טרערן אינזל", כדי דארט עקזאמינירט צו ווערן, איז ער אבער גוט אויפגעלייגט און שמייכלט א צופרידענער.

מיר האבן זיך באלד אוועקגעזעצט ביי א טיש און רייזען האט פאר מיר גענומען שילדערן די לאגע פון דער אידישער קולטור באוועגונג אין פוילן. איך האב ביי אים ניט געדארפט אנווענדן די געוויינלאכע מעטאדן פון אן "אינטערוויוער". איך האב פון אים ניט געדארפט ארויסשלעפן קיין ווערטער. אדרבה, מיר האט זיך באלד אויסגעדאכט, אז איך האב א פיין דורכגעטראכטן רעפעראט וועגן דעם צושטאנד פון דער אידישער קולטור אין פוילן.

רייזענ'ען איז ניט אנגעגאנגען דער גאנצער טומל, וואס עס האט זיך געטראגן ארום אונז מצד די אימיגראציע אינספעקטארן און די קאנדידאטן צוריקגעשיקט צו ווערן קיין אייראפע. און שפעטער, ווען אויפ'ן שיף איז ארויפגעקומען זיין ברודער, אברהם רייזען, און אן אנדער ברודער און א שוועסטער מיט וועלכער ער האט זיך ניט געזען 25 יאר, האט ער בלויז אויף א מינוט איבערגעבראכן אונזער געשפרעך, און צערקושנדיק זיך מיט די קרובים און אפענפערנדיק א "וואס מאכסטו זלמן ?", האט ער זיך ווידער אוועקגעזעצט און האט פאר מיר פארטגעזעצט די שילדערונג פון דעם קאמף, וואס ווערט אנגעפירט אין פוילן, פאר דער אידישער קולטור.

צוזעענדיק די דאזיקע בילד, איז מיר נאך קלארער געווארן זלמן רייזענ'ס ווערטער: "פאר איך אין אמעריקע וועט אויסקוקן מאדנע דער פאקט, וואס מיר אידישיסטן אין פוילן פירן אן א פארביטערטן קאמף מיט דער פוילישער רעגירונג פאר דער אנערקענונג פון די אידישע שולן און דער אידישער שפראך, אין א צייט ווען די עקאנאמישע לאגע פון די פוילישע אידן איז אזא שרעקלאכע.

"מיר, די אידישע קולטור - טוער אין פוילן, האלטן אבער, אז דער קאמף פאר דער אנערקענונג פון דער אידישער שפראך און קולטור, איז גלייכצייטיג א קאמף פאר דער פארבעסערונג פון דער פאליטישער און אויך עקאנאמישער לאגע פון די אידן אין פוילן.

"מיר זעען טאקע, אז אין די שטעט (ווי צום ביישפיל אין ווילנע), וואו דער קאמף פאר דער אידישער קולטור איז געווען א שטארקערער, האבן די פאליאקן זיך אויסגעלערנט צו באטראכטן די אידן אלס גלייכבארעכטיקטע. און די שטאט פארוואלטונג האט אפילו שוין אנערקענט די רעכט פון סובסידיעס פאר די אידישע שולן.

"עס איז ניט קיין צופאל, וואס בעת אויף אלע אנדערע געביטן מאכט די פוילישע רעגירונג כאטש געוויסע פארשפרעכונגען צו די אידן, טוט זי אפילו דאס ניט אויפ'ן קולטורעלן געביט. דאס ווערט געטאן באוואוסטזיניק. עס איז רעזולטאט פון דעם פאלאניזאציע סיסטעם, וואס די פוילישע רעגירונג ווענדעט אן אויף דעם קולטורעלן, אזוי גוט ווי אויף דעם עקאנאמישן געביט.

"אט די פאלאניזירונג פילט זיך שוין היינט אין דעם אידישן לעבן אין פוילן. די גאנצע יונגע אינטעליגענץ איז אסימילירט און האט ניט קיין שום פארבינדונג מיט די אידישע מאסן. עס איז דעריבער ניט קיין צופאל, וואס אלע פירער פון די אידישע פארטייען און אינסטיטוציעס זיינען עלטערע אינטעליגענטן, נאך פון דעם אלטן דור, פון פאר דער מלחמה.

"די נייע אידישע אינטעליגענץ, ניט האבנדיק קיין ווארצלען אין די אידישע מאסן, איז אבער אויך ניט פארבונדן מיט דער אלגעמיינער פוילישער קולטור. ערשטנס, דערפאר, ווייל די פאליאקן דערלאזן ניט די אידן צו פארנעמען אלגעמיינע - פוילישע פאזיציעס, און צווייטנס, דערפאר ווייל די דאזיקע פאזיציעס זיינען טאקע שוין פארנומען פון דער פוילישער אינטעליגענץ גופא. און אזוי שוועבן די אידישע אינטעליגענטן אין דער לופט, ניט האבנדיק ווי זיך אויסצולעבן.

"דאס וועט פארשטענדלאך מאכן מיין פריערדיקע באהויפטונג, אז אונזער קאמף פאר דער אנערקענונג פון דער אידישער שפראך און שולן איז ניט בלויז א סענטימענטאל - קולטורעלער, נאר אויך א פאליטיש - עקאנאמישער.

"ווען עס גרינדעט זיך מער אידישע שולן, שאפט זיך א גרעסער פעלד פאר א קאנטאקט צווישן דער אידישער אינטעליגענץ און די אידישע מאסן, אבער ווען דער גרעסטער טייל פון דער אידישער יוגנט מוז באזוכן די אלגעמיין - פוילישע שולן, ווערט ניט נאר די אינטעליגענץ נאר די גאנצע יוגנט, און דער צוקונפטיקער דור, אסימילירט, און גייט אוועק פון דער אידישער קולטור און פון דעם אידישן וועזן.

"אבער בעת מיר האבן נאך אין פוילן א גרויסע אידישע מאסע, וואס קאן געוואונען ווערן פאר דער אידישער קולטור, זיינען מיר ארים אין קולטורעלע פירער. מיר קוקן דעריבער מיט א געוויסער קנאה אויף אמעריקע, צוליב דעם, וואס דא געפינט זיך אזא גרויסע צאל פון גייסטיקע פירער. מיר מוזן זיך דעריבער באמיען צו פאראייניקן די דאזיקע כוחות. איך האלט, אז דער אידישער וויסנשאפטלאכער אינסטיטוט" האט שוין א סך אויפגעטאן אין דער דאזיקע באציאונג. אבער עס איז נאך דא א פעלד פאר ווייטערדיקער ארבעט.

"איך בין איבערצייגט, אז די ערשטע "אידישע קולטור קאנפערענץ אין אמעריקע", צו וועלכער איך בין איצט געקומען, וועט פיל בייטראגן צו דער קאארדינירונג פון די אידישע קולטור כחות אין אמעריקע און אין אייראפע, וואס מיר דארפן האבן אזוי נויטיק. איך וויל האפן, אז די דאזיקע קאנפערענץ וועט זיין אן אנהויב פאר דער צוזאמענרופונג פון דעם ערשטן אלוועלטלאכן צוזאמענפאר פון אידישע שריפטשטעלער, וואס וועט פירן צו א נעענטער צוזאמענארבעט פון אלע אונזערע כחות. וואס איז ניט נאר נויטיק, נאר אויך מעגלאך, ניט קוקנדיק אויף געוויסע קעגנזאצן וואס טיילן אונז אפ.

"דער אידישער וויסנשאפטלאכער אינסטיטוט" קאן דינען אלס א ביישפיל פאר דער מעגלאכקייט פון א פאראייניקונג פון אלע אידישע קולטור - קרעפטן אין דער וועלט. דער דערפאלג פון דעם "אידישן וויסנשאפטלאכן אינסטיטוט" איז הויפטזעכלאך א רעזולטאט דערפון, וואס ער האט זיך ניט באגרעניצט אויף איין געוויסער טעריטאריע, נאר האט זיך אויסגעשפרייט אויף דער גאנצער וועלט, און האט איצט אפטיילונגען אין אכצן לענדער, און נייע סעקציעס אנשטייען איצט כמעט איבעראל, וואו עס איז נאר פאראן א אידישער ישוב.

"ביי דער געלעגנהייט וויל איך אויסדריקן מיין צופרידנהייט מיט דער וויכטיקער ארבעט, וואס די אמעריקאנער (איינשליסנדיק קאנאדע) סעקציע פון דעם "אידישן וויסנשאפטלאכן אינסטיטוט" טוט אויף. די אמעריקאנער סעקציע האט אונז אין ווילנע געהאלפן ניט נאר מאטעריאל נאר הויפטזעכלאך אויפ'ן קולטורעלן געביט, ארויסגעבנדיק דעם ווערטפולן "פנקס" און א. וו." — האט רייזען פארענדיקט.

זלמן רייזען האט אויף זיין וועג אמעריקע זיך געזעען אין בערלין מיט דעם בארימטן אידישן געלערנטן און היסטאריקער פראפעסאר ש. דובנאוו. דובנאוו, דערציילט רייזען, פארענדיקט איצט זיין לעבנסווערק. דעם לעצטן באנד פון דער "געשיכטע פון די אידן אין רוסלאנד און פוילן". צו זיין 70טן געבורטסטאג, וואס וועט איינגיכן געפייערט ווערן, וועט דער "אידישער וויסנשאפטלאכער אינסטיטוט", ארויסגעבן דובנאוו'ס נאר - וואס פארענדיקט ווערק "די געשיכטע פון חסידיזם". דובנאוו האט דורך זלמן רייזענ'ען געשיקט ווארעמע גרוסן צו דער ערשטער אידישער קולטור - קאנפערענץ אין אמעריקע, ווינשענדיק, אז די דאזיקע קאנפערענץ זאל זיין דער אנפאנג פאר אן אלוועלטלאכן אידישן קולטור קאנגרעס.

("איטא")

ווען ער וואלט געקענט לייענען און שרייבן

קיין אמעריקע איז געקומען צופארן א ארימער איד פון פוילן בעטן ביי זיין רייכן ברודער הילף. דער ברודער האט אים פיין אויפגענומען, און הערנדיק זיין בקשה האט ער אים געגעבן פינף הונדערט מארק. דער ארימער ברודער האט ניט געוואלט צונעמען די געלט און געזאגט, אז ער איז ניט געקומען בעטן א נדבה, נאר אז ער פארלאנגט פון זיין ברודער ער זאל אים געבן א בעשעפטיקונג, כדי ער זאל קאנען פארדינען זיין שטיקל ברויט און קומען צו עפעס.

עטלאכע טעג שפעטער האט דער רייכער ברודער זיך דערוואוסט, אז אין א סינאגאגע באדארף מען האבן א אונטער־שמש. ער איז גלייך אוועק צום פארשטייער פון דער סינאגאגע און אים געזאגט, אז ער האט א פאסנדן מענטש, וואס וויל אננעמען דעם דאזיקן פאסט. און אז ער איז ערב פאר אים. מ'האט אים אנגאזשירט, אבער אין עטלאכע טעג ארום האט מען אים אפגעזאגט פונם פאסט, ווייל ער האט ניט געקאנט לייענען און שרייבן. איז ער אוועק צום ברודער, אים דערציילט די מעשה. דער ברודער האט גענומען 1000 דאלאר אים אוועקגעגעבן און געזאגט, אז ער זאל פרובירן זיין מזל — נעמען זיך צו מסחר. געפאלגט און טאקע מצליח געווען. אין משך פון א יאר האט ער דערווארבן א פארמעגן, און די געלט אריינגעלייגט אין א באנק.

עס איז אוועק א צייט. זיינע געשעפטן זיינען וואס אמאל אלץ מעסער און בעסער געגאנגען. ער האט שוין געהאלטן ביי קויפן א הויז, איז ער אריין צום באנקיר אפנעמען א ביסל פונם געלט. ווען מען האט אים געהייסן קוויטירן די סומע, וואס ער נעמט אפ, אהט ער דערקלערט, אז ער קאן ניט שרייבן. אז אן אנדערער האט אונטערגעשריבן פאר אים און ער האט באקומען די געלט, האט דער דירעקטאר צו אים געזאגט:

— איר קאנט ניט לייענען און ניט שרייבן און דאך האט איר דערווארבן אזא פארמעגן. ווי וואלט געווען, ווען איר וואלט יא געקאנט שרייבן און לייענען ?...

— וואלט איך געווען אן אונטער־שמש אין דער סינאגאגע — האט דער איד איראניש געענטפערט.

מיר בעטן אייך צו רויכערן, באקינגהאם סיגארעטס ווייל זיי אנטהאלטן די סאמע בעסטע טאבעקא, פערפעקט צוזאמענגעשטעלט און געהאלטן פריש דורך א פאטענטירטן, פולשטענדיק פארזיגלטן פעקעדזש. ווען איר רויכערט באקינגהאמס קריגט איר דעם פולן ווערט אין יעדן סיגארעט. קיין זאך איז ניט איינגעשפארט כדי צו געבן קופאנען אדער פרעמיעס.

באקינגהאם איז פריי פון אלע רייצונגען און אומריינקייט. דאס איז דער בארימטער "לייכט־פאר'ן האלז" סיגארעט. דאס איז דער קוואליטי סיגארעט וועלכן איר זאלט שטענדיק רויכערן.

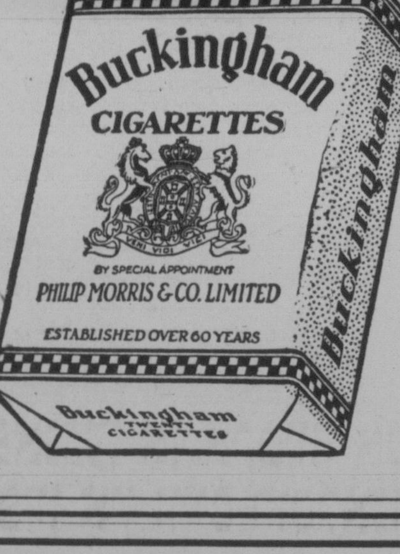

20 for 25
אויך
12 for 15c

50 סענט א פונט

"די מיראקל וועקס"

ייניקט און פאלישט

געמאכט אין מאניטאבא

פארקויפט פון

DONER & COPP

הארדוועאר, פיינט, גלאז, וואל פייפער, עלעקטרישע סופלייס און א. וו.

PHONE 57 066 847 MAIN STREET

דעליווערים געמאכט אין אלע טיילן פון שטאט